

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

התחלת מלאכות בערב שבת שימשיכו בשבת

עשיית פעולות בערב שבת שימשיכו להיעשות בשבת

(י"ז ב') **משנה:** בית שמאי אומרים: אין שורין (בערב שבת) דיו וסמנים (לְצַבֵּעַ), וכרשינין (למאכל בהמה), אלא כדי שישורו (שתגמר שרייתם) מבעוד יום. ובית הלל מתירין.

(המשך **משנה:**) בית שמאי אומרים: אין נותנין אונין של פשתן (אגודות פשתן מנופץ) לתוך התנור, אלא כדי שיהבילו (יתחממו) מבעוד יום. ולא את הצמר ליורה (של צֶבַע), אלא כדי שיקלוט העין (את הצבע). ובית הלל מתירין.

(המשך **משנה:**) בית שמאי אומרים: אין פורסין מצודות חיה ועופות ודגים, אלא כדי שיצודו מבעוד יום. ובית הלל מתירין.

(י"ח א') **תנו רבנן:** פותקין (פותחים) מים לגינה (עושים חריץ משפת המעיין לגינה) ערב שבת עם חשיכה (קודם חשיכה), ומתמלאת (הגינה) והולכת כל היום כולו.

ומניחין מוגמר (לבונה ומיני בשמים על גבי גחלים) תחת הכלים (הבגדים, שיהא ריחם נודף) ערב שבת, ומתגמרין והולכין כל היום כולו.

ומניחין גפרית תחת הכלים (תחת כלי כסף להשחיר הצורות שבהם) ערב שבת עם חשיכה, ומתגפרין והולכין כל השבת כולה.

ומניחין קילור (תחבושת) על גבי העין, ואיספלנית (רטיה) על גבי מכה ערב שבת עם חשיכה, ומתרפאת והולכת כל היום כולו.

אבל אין נותנין חיטין לתוך הריחיים של מים, אלא בכדי שיטחנו (החיטים) מבעוד יום.

(ומברר) מאי טעמא (שונה דין טחינה בריחיים)?

(4) אמר רבה: מפני שמשמעת קול (והוא זלזול בכבוד השבת).

(2) אמר ליה רב יוסף: ולימא מר משום שביתת כלים! **דתניא:** "שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲשֶׂה מַעֲשֶׂיךָ וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי תִשְׁבֹּת לְמַעַן יָנוּחַ שׁוֹרְךָ וְחֲמֹרְךָ וְיִנְפֹשׁ בֶּן אִמְתֶּךָ וְהַגֵּר" וּבְכָל אֲשֶׁר אָמַרְתִּי אֵלֵיכֶם תִּשְׁמְרוּ", לרבות שביתת כלים!

(ומסיק) מאן תנא שביתת כלים דאורייתא? בית שמאי היא, ולא בית הלל. לבית שמאי בין קעביד (הכלי) מעשה בין דלא קעביד מעשה (כגון חכה, שהדג בולעו ומהדקו, והכלי אינו זו ממקומו), אסור. לבית הלל אע"ג דקעביד מעשה, שרי (ודברי רב יוסף נאמרו אליבא דבית שמאי).

שיטות הראשונים

התחלת מלאכה מבעוד יום, שתיגמר בשבת: פסק הרמב"ם כבית הלל, וכתב "מִתֵּר לְהַתְחִיל בְּמִלְאָכָה מִעֶרֶב שַׁבָּת, אֲף עַל פִּי שֶׁהִיא נִגְמָרֶת מֵאֲלִיָּה בַשַּׁבָּת; שְׁלֹא נֶאֱסַר עֲלֵינוּ אֶלָּא לַעֲשׂוֹת מִלְאָכָה בְּעֶצְמוֹ שְׁלִיּוֹם, אֲבָל שֶׁתַּעֲשֶׂה

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

המלאכה מעצמה בשבת - מתר לנו להנות במה שנעשה בשבת מאלינו. וכן פסק השו"ע¹.

נתינת אונין של פשתן לתנור מבעוד יום: פסק הרמב"ם כבית הלל, וכתב "כל דבר שהרווח מפסדת אותו - אין גוזרין עליו שפא יגלהו ויחתה. ומפני זה נותנין אונין שלפשתן לתוך התנור עם השכה; שאם גלהו - יפסד²."

טחינה בריחיים: כתבו התוספות ורא"ש, שרבינו תם פסק כרב יוסף שמותר³. ודחו דבריו והעלו שהלכה כרבה. וכן פסקו רבינו חננאל וסמ"ג. והרי"ף הביא שתי הסברות ולא הכריע. והרמב"ם לא הזכיר כלל איסור של טחינה בריחיים. ומשמע דס"ל שהלכה כרב יוסף דשרי. והשו"ע⁴ פסק כרבינו תם והרמב"ם⁵. והרמ"א כתב שהמנהג לאסור כרבינו חננאל וסמ"ג, ושיש להקל מקום פסידא, או כשהכל יודעים שדרך להעמידו מערב שבת.

שביתת כלים: מאן תנא שביתת כלים דאורייתא, בית שמאי היא. פסק הרמב"ם כבית הלל, וכתב "מתר להשאיל כלים ולהשפירן לגוי, ואף על פי שהוא עושה בהן מלאכה בשבת, מפני שאין אנו מצוין על שביתת הכלים". וכן פסק השו"ע⁶.

פריסת מצודות חיה ועופות ודגים: כתבו תוספות, אע"ג דבשבת נמי אם פירש מצודה אינו חייב חטאת, שאינו יודע אם יצוד אם לאו, מכל מקום גזרו (בית שמאי שאסרו בערב שבת) לפרוש מצודה, דפעמים אתי לידי חיוב חטאת, כגון שבשעת פריסתו ילכוד⁷. וכעין זה כתב הרא"ש⁸.

1. או"ח רנב, א. מקורות - רמב"ם (הל' שבת ג, א).

2. ע"פ גמרא להלן, י"ח ב', אונין של פשתן נמי ליגזור! התם כיון דקשי להו זיקא, לא מגלו ליה. רמב"ם (הל' שבת ג, יד).

3. רב יוסף לא התיר להדיא; אלא כיון שהעמיד את האיסור כבית שמאי, שמע מינה שבית הלל מתירים, והלכה כמותם.

4. או"ח רנב, א.

5. כתב בבית"ל (ד"ה להשמעת) עיין במג"א שמצדד לומר דנתינת חטים לתוך ריחים של מים בשבת ליכא חיוב חטאת, דהטחינה אח"כ ממילא אתי. וכל האחרונים דחו ראייתו. והסכימו האחרונים למה שמביא המג"א בעצמו ראייה מדברי התוספות (י"ז ב', לענין מצודה) דפורס מצודה ובשעת פריסתו נכנס החיה לתוכה ונלכדה דחייב, אף דאתי ממילא. וכן כשאופה בתנור אף שהאפיה ממילא אתי לבסוף, מכל מקום מקרי מעשה ממש, אף שאינו מקרב האש לגבי הפת, אלא הפת לגבי האש והאש פועל פעולתו לבסוף, אפילו הכי חייב. והוא הדין בענינו, אף שהטחינה ממילא אתי לבסוף, אפילו הכי חייב.

6. או"ח רנב, א. מקורות - רמב"ם (הל' שבת ו, טז).

7. **האחרונים נחלקו בהבנת דברי תוספות:** הפמ"ג (סי' שטז) ושפת אמת (שבת י"ז ב') הבינו דמה שאינו חייב על פריסת מצודה בשבת, הוא משום שאין ידוע אם יצוד אם לאו. אבל באופן שידוע שבוודאי יצוד על ידי פריסת המצודה, כגון במים מלאים דגים שברור שעל ידי פריסת הרשתות יצודו כמה מהם, חייב משום צידה, אף כשלא נלכדו בשעת הפריסה. ואילו בשו"ת בית אפרים (סי' כ) הבין דאף ככי האי גוונא אין איסור דאורייתא; וכדמשמע מסוף דבריהם, דרק אם ילכוד בשעת פריסה חייב, ולא באופן אחר. וראה בהרחבה ב'מנחת אשר' (מסכת שבת, סי' לא).

8. וראה מאירי (י"ז ב', ד"ה אמר המאירי ובאה המשנה השביעית) שהקשה את קושיית התוספות, והרי אפילו פירס בשבת, אין כאן חיוב חטאת הואיל ומאליהן הן באות, ואין בית שמאי גוזרין אלא בדבר שיש בו בשבת חיוב חטאת! ותיירץ, שמאחר שאפשר שלא תתחיל המלאכה מבערב שבת כלל ותעשה כולה בשבת, כגון שלא תכנס עד השבת, גוזרין בה. וראה מש"כ בזה ב'מנחת אשר' (שבת, סי' לא). והמג"א (שטז, ס"ק ט) הביא דברי התוספות, וכתב: ונראה לי דמהאי טעמא אסור להעמיד בשבת המצודה לצוד בו עכברים. וראה חזון עובדיה (ח"ה עמ' קיח) שכתב שמותר להעמיד מצודה בשבת לצוד בה עכברים. מקורות - תוספות (י"ז ב', ד"ה אין פורסין). רא"ש (תוספותיו, ד"ה אין פורסין).

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות הש"ס:
בהסמכת הרבנים הגאונים: הרב שריה דבליצקי זצ"ל,
ויבדלחט"א הרב אשר וייס
והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
הארות והערות יתקבלו בברכה.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

שולחן ערוך

(או"ח, הלכות שבת, סימן רנב)

א. מתיר להתחיל במלאכה בערב שבת סמוך לחשכה, אף על פי שאינו יכול לגמרה מבעוד יום והיא נגמרת מאליה בשבת, כגון: לשרות דיו וסממנין במים והם נשרים כל השבת... ומתיר לפרס מצודות חיה ועופות ודגים והם נצודים בשבת...

ה. ומתיר לפתח מים לגנה והם נמשכים והולכים בכל השבת; ולהניח קילור (סם של רפואה שנותנין על העין) עבה על העין, אף על פי שאסור להניחו בשבת; ולתת מגמר תחת הכלים והם מתגמרים מאליהם כל השבת, ואפלו מגמר מנח בכלי, דאין אדם מצוה על שביתת כלים; ולתת שעורים בגיגית לשרות; וטוענין בקורת בית הבד והגת מבעוד יום על זיתים וענבים, והשמן והיין היוצא מהם מתיר (וע"ל סימן ש"כ סעיף ב'); וכן בסר ומלילות שרסקן מבעוד יום מתירים המשקים היוצאים מהם; ומתיר לתת חטים לתוך רחים של מים, סמוך לחשכה.

הגה: ולא חישנין להשמעת קול, שיאמרו רחים של פלוני טוחנות בשבת. ויש אוסרים ברחים ובכל מקום שיש לחוש להשמעת קול (טור ותוספות והרא"ש פ"ג דשבת, וסמ"ג וסה"ת והגה"מ ופ"ז ותשובת מהרי"ו סימן ק"ל ואגור) והכי נהוג לכתחלה, מיהו במקום פסידא יש להקל כמו שנתבאר לעיל סוף סימן רמ"ד. ומתיר להעמיד כלי משקלת שקורין זיגער מערב שבת, אף על פי שמשמיע קול להודיע השעות בשבת, כי הכל יודעים שדרךן להעמידו מאתמול (טור אגור), ועין לקמן סימן של"ח.

נתינת עורות לעבדן וכלים לכובס נכרי בערב שבת

(י"ז ב') (המשך משנה): בית שמאי אומרים: אין נותנין עורות לעבדן, ולא כלים (בגדים) לכובס נכרי (שנראה כשלוחו), אלא כדי שיעשו מבעוד יום. ובכולן בית הלל מתירין עם השמש (בעוד החמה זורחת).

(י"ח א') (המשך משנה): אמר רבן שמעון בן גמליאל: נוהגין היו בית אבא שהיו נותנין כלי לבן (בגדים לבנים שכביסתם קשה יותר מבגדים צבעוניים) לכובס נכרי (לפחות) שלושה ימים קודם לשבת (והחמירו על עצמם כבית שמאי).

שיטות הראשונים

וכולן בית הלל מתירין עם השמש: דעת רמב"ם, תוספות, רא"ש, ור"ן, שמה שהתירו בית הלל, היינו דווקא בקצץ. ודעת התרומה והמרדכי, דלא בעינן קצץ אלא באגרות⁴⁰. והשו"ע⁴¹ פסק כרמב"ם ורא"ש.

מלאכה שעושה הגוי בפרהסיא: כתבו הראשונים, דהא דשרי לתת עורות לעבדן וכלים לכובס, דוקא כשהגוי

9. כתבו תוספות (י"ח ב', ד"ה ולבית שמאי): השתא דטעמא דב"ש משום שביתת כלים, הנך ג' בבות קמייטא אין שורין דיו וסממנים ואונין ומצודות הוו משום שביתת כלים, שהמלאכה נעשית בתוך הכלי ונמצא שהכלי עושה המלאכה. אבל מוכרין לנכרי ועורות לעבדן וכלים לכובס, לא הוי משום שביתת כלים; דבמה שהעורות מתעבדין אין העור עושה המלאכה אלא האדם המעבד עושה המלאכה. וכן בגד המתלבן, האדם המלבנו עושה המלאכה. אלא טעמא דאסרי בית שמאי משום דמיחלף בשלוחו. עכ"ל. וראה ר"ן על המשנה.

10. לפי שניכר יותר שכתב ישראל ביד גוי הוא, ויסברו שבשבת נתן לו להוליך, ועבר משום אמירה לנכרי שבות. אבל בנתינת בגדים לכובס, בקיבולת לחוד סגי, דכיון דידוע הגוי שישלם לו הישראל לבסוף, שרי, דנכרי אדעתא דנפשיה קעביד.

11. או"ח רנבב, וכתב המשנ"ב (ס"ק יד), דהיינו סך ידוע, ולא שכיר יום. ובזמן הזה כלים לכובס סתמא דינו כקצץ, דקצבתו ידוע, ולכן המנהג פשוט ליתנם ערב שבת סמוך לחשיכה. מקורות - רמב"ם (הל' שבת ויב). תוספות (י"ט א', ד"ה אלא). רא"ש (סי' לו). ר"ן (ז א ברי"ף, ד"ה ובכולן). התרומה (הל' שבת, סי' רכב). מרדכי (סי' רנו).

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

עושה מלאכה בביתו. אבל אם עושה מלאכה בביתו של ישראל, אסור. **ורבינו ירוחם** כתב, דכל שעושה אותה הגוי בביתו, אפילו מלאכה מפורסמת וידועה שהיא של ישראל, שרי. דכל בבית גוי לא גזרו ביה רבנן. ואם אין המלאכה מפורסמת וידועה לבעליה, כגון עורות לעבדן וכלים לכובס גוי שנותנין לו עם השמש, אפילו עושה אותו במקום מפורסם מותר, אפילו תוך התחום. ואם מלאכה מפורסמת וידועה לבעליה, ועושה אותה במקום מפורסם, אסור¹². והשו"ע¹³ פסק כראשונים.

קצץ עם הגוי ועשה הגוי המלאכה בשבת האם מותר להשתמש: כתב הר"ן שמסתבר שכל שקצץ, אע"פ שעשה הגוי מלאכה בשבת, מותר לישראל ללבוש הכלי בשבת עצמה (כשנתן כלים לכובס נכרי), דאדעתיה דנפשיה עבד¹⁴. **ובהגהות אשרי** אסר בכי האי גוונא¹⁵. והשו"ע¹⁶ פסק כר"ן. **והרמ"א** בשם ויש אוסרין כתב **כהגהות אשרי**. **גוי שעשה מנעלים בשבת למוכרם:** כתב **בהגהות אשרי**, נכרי שעשה מנעלים ביום טוב בסתם למכור לכל מי שירצה, ובא יהודי אחד הרגיל אצלו ולקחם מחנותו, זה היה מעשה ואסרם **ה"ר יום טוב** משום מוקצה. **וה"ר אליהו** התירם הואיל וגמרו בידי אדם, ויכול לגומרו ביום טוב לית ביה משום מוקצה. וכן פסק **הרמ"א**¹⁷.

12. כתב ב"י (רנב,ג): וכתוב בתשובות הרשב"א (ח"ה סי' רי"א) שנשאל על יהודי שאמר לגוי מבעוד יום שיחתוך ערבה כדי שתהא מזומנת למוצאי שבת, והלך הגוי בשבת למקום קרוב לעיר וחתך משם והיו שם רבים, ויצא הקול בעיר שביום שבת היו קוצצין ערבה לצורך ישראל. והשיב שהיא מותרת, דגוי במלאכתו הוא עוסק, אבל יפה עשיתם להחמיר כיון שנעשה בפרהסיא, ובמקום פרהסיא לחוש לרינון לשעה.

13. או"ח רנב,ב-ג. מקורות - תוספות (עבודה זרה, כ"א ב', ד"ה אריסא), רא"ש (ע"ז, פ"א, סי' כג). ר"ן (ע"ז, ו ב ברי"ף, ד"ה ומהא). רש"י (מו"ק, פרק מי שהפך, י"ב א'). רמב"ם (הל' שבת ויב-יג). סמ"ק (סי' רפב).

14. וכתב המאירי (בשינויי לשון קלים): יש שואלין לגבי דברים שהותרו עם השמש אע"פ שהדבר ברור שהם נעשים בשבת, ומטעם דבדידיה קא טרח, כגון כלים לכובס, והלא מכל מקום בשביל ישראל נעשה בשבת, ובהדלקת נר ועשיית כבש אמרו (סו"פ כל כתבי) שאם (עשאו) בשביל ישראל אסור! ותיצו **הגאונים** שכל אלו שאנו אוסרים כשנעשו בשביל ישראל, הם דברים שהגוי מכיר שאי אפשר לישראל בלא אותו ענין בו ביום או למוצאי שבת לאלתר, כגון הדלקת הנר ולקוט עשבים לבהמתו וחפירת קבר ועשיית ארון שהוא חושש לנוול המת. אבל כלים לכובס ועורות לעבדן, הגוי יודע שאין צורך לישראל כל כך לשבת, והילכך מותר להשתמש בהם אף בשבת. ואע"פ שמצד שכרו הוא צריך לעשותן בשבת, אין זה אלא להנאת עצמו והרי יכול היה להניח. וראה משנ"ב (רנב, ס"ק כז).

15. וכתב הב"ח (ס"ק ו), שכן נראה מדברי ספר התרומה (סי' רכב) וסמ"ג והגהות מרדכי (פרק קמא דשבת, סי' תנד) שכתבו **דכל מלאכה שגוף ישראל נהנה מגוף המלאכה שנעשית בשבת בשבילו, אסור ליהנות ממנה** אע"פ שקצץ. וגם הבגד שנגמר מלאכתו בשבת בשביל ישראל, אפילו נקצץ שכרו מערב שבת אסור ללבושו, כיון שגוף הישראל נהנה מגוף המלאכה. עיי"ש.

16. או"ח רנב,ד.

17. או"ח רנב,ד. וכתב בבית"ל (שכה,ד, ד"ה יש אוסרין) שלא אסר כאן הרמ"א משום מוקצה, כיון שאינו דבר של אכילה, ורק במידי דבר אכילה יש לחוש שמא יאמר לאפות. ועוד, דמיירי הכא בדבר שהתחיל לעשותו מבעוד יום, וחשיב כגומרו בידי אדם. מקורות - הגהות אשרי (ביצה ג,ה, הגהה א).

18. לגבי גוף ההיתר של הרמ"א, כתב המשנ"ב (ס"ק לג) דהא אדעתיה דנפשיה עבד בשבת, ואיסור דהבאה מבית האומן ס"ל לרמ"א דלא שייך בזה אף שהוא הולך אצלו, משום דכיון שהכל יודעים שהגוי רגיל לעשות לעצמו בשביל מקח, תו ליכא משום מראית העין שיאמרו שצויה לו לעשותם. והמג"א ושאר הרבה אחרונים חלקו על דבריו, וסבירא להו דגם בזה אסור לילך אצלו וליקח ממנו, כמו משאר אומן. אלא אחר שהביא לבית ישראל, מותר ללבושו, דמסתמא לאו אדעתיה דאסור עבד אלא הוא עיר שרובה גויים. אך אם הגוי הוא חנווני שאינו אומן, אפשר דיש להקל. וגם בזה מפקפקים התו"ש והפמ"ג דהוי עכ"פ עובדא דחול.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

שולחן ערוך

(או"ח, הלכות שבת, סימן רנב)

- ב. ומתיר לתן בגדיו לכוֹבֵס נכרי, ועורות לעבֵדן (פי' האִמֵן שֶׁמַּעֲבֵד וּמִתְקַן הָעוֹרוֹת). סָמוּךְ לַחֲשֵׁכָה אִם קָצָץ לוֹ דָּמִים אוֹ שֶׁעוֹשֶׂה אוֹתָם בְּטוֹבַת הַנָּאָה, וְהוּא שֶׁלֹא יֹאמֵר לוֹ לַעֲשׂוֹת בְּשַׁבָּת וְגַם שֶׁיַּעֲשֶׂה הַנֶּכְרִי הַמְּלָאכָה בְּבֵיתוֹ. **הגה:** וְאִם לֹא קָצָץ, אֲסוּר בְּעֶרֶב שַׁבָּת. וְעַיִן לְעֵיל ס' רמ"ז דִּישׁ חוֹלְקִין אִם עוֹשֶׂה לוֹ בְּחֶנֶם, דִּהְיִינוּ בְּטוֹבַת הַנָּאָה. וְאִם רָאוּהוּ עוֹשֶׂה מְלָאכָתוֹ בְּשַׁבָּת אִם הָיָה עוֹשֶׂה בְּטוֹבַת הַנָּאָה, צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁלֹא יַעֲשֶׂה בָּהּ בְּשַׁבָּת. **הגה:** וְאִפְלוּ אִם נִתְּנָם לוֹ כִּמְהָ יָמִים לִפְנֵי שַׁבָּת.
- ג. וְאִם הָיְתָה מְלָאכָה מִפְּרָסְמֵת וְיָדוּעַ שֶׁהָיָה שֶׁל יִשְׂרָאֵל, וְעוֹשֶׂה אוֹתָהּ בְּמָקוֹם מִפְּרָסָם, טוֹב לְהַחֲמִיר וּלְאַסֹּר.
- ד. כָּל שֶׁקָּצָץ אָף עַל פִּי שֶׁיַּעֲשֶׂה הַגּוֹי מְלָאכָה בְּשַׁבָּת, מִתֵּר לְיִשְׂרָאֵל לְלַבֵּשׁ הַכִּלִּי בְּשַׁבָּת עֲצָמָה, דְּכָל שֶׁקָּצָץ, אֲדַעְתִּיהָ דִּנְפִשְׁיָה קָא עֲבִיד.
- הגה:** וְיֵשׁ אוֹסְרִין לְלַבֵּשׁוֹ כָּל שִׂידוּעַ שֶׁהָיָה גָּמְרוּ בְּשַׁבָּת (הַג"א פ"ק דְּשַׁבָּת וּמַהֲרִי"ל וּבֵית יוֹסֵף בְּשֵׁם רֹקַח), וְצָרִיךְ לְהַמְתִּין בְּמִו"ש בְּכָדִי שֶׁיַּעֲשֶׂה (א"ז), וְהָכִי נִהוּג לְכַתְּחֵלָה, אִם לֹא שֶׁצָּרִיךְ אֵלָיו בְּשַׁבָּת שֶׁאֵז יֵשׁ לְהַקֵּל; וְאִם יֵשׁ לְתַלּוֹת שְׁנֵיגְמִיר בְּעֶרֶב שַׁבָּת, מִתֵּר בְּכָל עֲנָן (הַגְהוֹת אֶלְפֶּסִי).
- וְדוֹקָא אִם שָׁגַר לוֹ הַגּוֹי לְבֵיתוֹ, אֲבָל אֲסוּר לְקַח כָּלִים מִבֵּית הָאִמֵן בְּשַׁבָּת וְיוֹם טוֹב (מְרַדְּכִי פ"ק דִּיּוֹם טוֹב וְאוֹר זָרוּעַ וְהַגְמ"י פ"ב מִה' יוֹם טוֹב וְהַג"א פָּרָק אֵין צָדִין).
- וְכָל זֶה בְּכָלִים שֶׁעָשָׂה לְיִשְׂרָאֵל (בֵּית יוֹסֵף), אֲבָל גּוֹי שֶׁעוֹשֶׂה מִנְעָלִים עַל הַמַּקְחָה, מִתֵּר לְיִשְׂרָאֵל הַמְכִּירוֹ לִלְחָךְ וּלְקַח מִמֶּנּוּ בְּשַׁבָּת וּלְנַעֲלָם, וּבְלִבָּד שֶׁלֹא יִקָּצֵץ עִמּוֹ דָּמֵי הַמַּקְחָה (הַג"א פָּרָק אֵין צָדִין).

נתינת מים לדיו ולקמח מתי חייב משום לש

- (י"ח א') **תניא:** (1) אחד נותן את הקמח, ואחד נותן את המים, האחרון חייב (משום לש). דברי רבי. (2) רבי יוסי ברבי יהודה¹⁹ אומר: אינו חייב עד שיגבל (שילוש בידיו).
- מאן תנא (דמתניתין הסובר) נתינת מים לדיו (ללא גיבול) זו היא שרייתן (ונחשב לישא בכך. שהרי במשנתנו אין גיבול, ונחלקו בה מבעוד יום, מכלל שבשבת חייב חטאת)?
- אמר רב יוסף: רבי היא (אבל לרבי יוסי ברבי יהודה חייב רק כשיגבל בידיו).
- אמר ליה אביי: ודילמא עד כאן לא קאמר רבי יוסי אלא בקמח דבר גיבול הוא. אבל דיו דלאו בר גיבול הוא (אין צריך גיבול בידיים) אימא ליחייב (משום לישא גם על נתינת מים בלבד, גם לדעת רבי יוסי ברבי יהודה²⁰)?
- (ואמרין) לא סלקא דעתך, **דתניא:** אחד נותן את האפר (דלאו בר גיבול) ואחד נותן את המים, האחרון חייב, דברי רבי. רבי יוסי ברבי יהודה אומר: עד שיגבל.
- (ודחי) ודילמא מאי אפר, עפר, דבר גיבול הוא (אבל דבר שאינו בר גיבול, לכולי עלמא חייב כבר מנתינת המים).

שיטות הראשונים

גדר לש: דעת רבנו חננאל, רי"ף, רמב"ם, ורא"ש, שהלכה כרבי יוסי ברבי יהודה, שאינו חייב עד שיגבל. ודעת

19. התוספת "ברבי יהודה" ע"פ מסורת הש"ס, ע"פ הגמרא לקמן קנ"ה ב'.

20. כתב הר"ן: ומהך סוגיא שמעינן בהדיא דטפי איכא לחיובי בנתינת מים במידי שלא בר גיבול הוא, מהיכא דהוי בר גיבול. דבמאי דלאו בר גיבול הוה בעי למימר דבנתינת מים ליחייב.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

בעל התרומה, היראים, הסמ"ג והסמ"ק, שהלכה כרבי, שעל נתינת המים מתחייב משום לש. והשו"ע²¹ סתם כרוב הפוסקים, ובשם יש אומרים כתב כבעל התרומה.

דבר שאינו בר גיבול: בפרק המביא (ביצה ל"ב ב') אמרין קיטמא (אפר) שרי. ופירשו רי"ף, רבינו חננאל, רש"י ורמב"ם, דאפר מותר לגבלו (מן התורה) משום דלאו בר גיבול הוא²². ודעת הראב"ד, התוספות והרא"ש, דאדרבה, מידי דלאו בר גיבול, שייך ביה טפי נתינת מים זהו גיבולו²³. והשו"ע²⁴ סתם כרי"ף ורמב"ם.

שולחן ערוך

(או"ח, הלכות שבת, סימן שכא)

יד. אין מגבלין (פי' נתינת מים בקמח נקרא גבול) קמח קלי, הרבה, שמא יבא ללוש קמח שאינו קלי. ומתיר לגבול את הקלי מעט מעט. אבל תבואה שלא הביאה שליש שקלו אותה, ואחר כך טחנו אותה טחינה גסה, שהרי הוא כחול והיא הנקראת שתיתא, מתיר לגבול ממנה בחמץ וכיוצא בו הרבה בבת אחת; והוא שיהיה רך, אבל קשה, אסור מפני שנקראה כלש. (ואפלו ברוך) צריך לשנות. כיצד, נותן את השתיתא ואחר כך נותן את החמץ.

21. או"ח שכא, יד-טז. וכן להלן (או"ח שכד, ג) סתם כהרי"ף וסיעתו ובשם יש אוסרים כתב כבעל התרומה. מקורות - רבנו חננאל (שבת קנ"ו א'). (הל' שבת ח, טז).

22. אמנם גם דבר שאינו בר גיבול אסור לגבולו מדרבנן, ומותר לגבלו רק עם שינוי, כמבואר בגמרא, קנ"ה ב'. לפי הראשונים האלו, צ"ב מה שכתוב בברייתא "עד שיגבל", שמשמע שחייב על גיבול אפר. והמגיד משנה ביאר, עד שיגבל, פירוש, את הדבר הראוי לגיבול. אבל באפר, לדברי רבי יוסי ברבי יהודה אינו חייב בשום אופן, והלכה כמותו. וכמש"כ בביצה, פרק המביא, ל"ב ב', וקיטמא שרי, וכפירוש הרי"ף שם.

23. ראה ב"י או"ח שכא, טו-טז; שכד, ג. והנה כתב בבית"ל (שכד, ג, ד"ה אין גובלין): אבל הרבה מהראשונים חולקין על זה (התוספות בשבת י"ח והראב"ד בפ"ח דהלכות שבת והרא"ש בפ"ד דביצה והר"ן והרשב"א שם) וס"ל להיפוך, כדעת אב"י, דכדבר דאינו בר גיבול תיכף משנתן בו מים חיים; ועל כן באפר או חול הגס חייב תיכף משנתן בו מים. אך מורסן מיקרי לדידהו בר גיבול ולכך פטור בעת נתינת המים וחייב כשגבלו כמו קמח. וכל זה במורסן, אבל במוץ פשוט דאינו בר גיבול לכ"ע ולדעת אלו הראשונים יש בהו חיוב חטאת כשנותן בו מים בשבת.

אמנם ראה חזו"א (או"ח נו, ג) שכתב: ונראה דאין חולק בזה על הרמב"ם דהלכה כרב יוסף דאף בדיו ואפר אינו חייב על נתינת מים. אלא הראב"ד דחולק הוא על מה דסבירא ליה להרמב"ם דבאפר אף אם גיבל פטור משום דלאו בר גיבול הוא, והראב"ד סבירא ליה דאם גיבל לכ"ע חייב וכו'. וזו דעת תוספות (שבת יח א', ל"ב ב') והרא"ש והרשב"א והר"ן שם. ומכל דברי הראשונים אין הכרח דכוונתם דהלכה כאב"י (דלא כבית"ל הנ"ל). ולפיכך נראה לדניא דאם גיבל מידי דלאו בר גיבול חייב חטאת. ונפק"מ לדידן בספיקא דדיינין ליה כאיסור דאורייתא. אבל בנתינת מים לחוד אינו אלא מדרבנן. ולפי זה הא דהתירו במורסן לבהמה לכתחילה, משום צורך אכילתו, וכמו שפירש במשנ"ב שם, ואף בקמח מותר.

24. שכתב (או"ח שכא, יד): אבל תבואה שלא הביאה שליש שקלו אותה ואח"כ טחנו אותה טחינה גסה שהרי היא כחול וכו', ומשמע מזה דבחול אין שייך לישא. והוא מדברי הרמב"ם. והרמב"ם לשיטתו שכתב אין גיבול באפר ולא בחול הגס וכו'. ודלא כהראב"ד וסיעתו הסוברים שלא אמרו אפר אינו בר גיבול אלא שאינו מחוסר גיבול ובנתינת מים לבד חייב (בה"ל ד"ה שהרי היא כחול, עיי"ש). מקורות - רמב"ם וראב"ד (הל' שבת ח, טז).

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות הש"ס:
בהסכמת הרבנים הגאונים: הרב שריה דבליצקי זצ"ל,
ויבדלחט"א הרב אשר וייס
והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
הארות והערות יתקבלו בברכה.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

גזירת שמא יחתה בגחלים

(י"ח ב') מאן תנא להא דתנו רבנן: לא תמלא אשה קדרה עססיות ותורמסין ותניח לתוך התנור ערב שבת עם חשיכה (קודם חשיכה). ואם נתנן, למוצאי שבת אסורין (באכילה) בכדי שיעשו (כדי שלא ייהנה ממלאכת שבת). כיוצא בו, לא ימלא נחתום (אופה) חבית של מים ויניח לתוך התנור ערב שבת עם חשיכה (להשתמש בהם מיד במוצ"ש). ואם עשה כן, למוצאי שבת אסורין בכדי שיעשו.

לימא בית שמאי היא ולא בית הלל (והאיסור משום שביתת כלים)?

(ומבאר) אפילו תימא בית הלל, גזירה שמא יחתה בגחלים.

(ומקשה) אי הכי, מוגמר וגופרית נמי לגזור (שמא יחתה בגחלים, ואילו בברייתא לעיל התרנו להניח מוגמר תחת הכלים)! (ומתרץ) התם לא מחתי להו (את הגחלים). דאי מחתי, סליק בהו קוטרא (עשן), וקשי להו.

(ומקשה) אונין של פשתן נמי ליגזור (שמא יחתה בגחלים, ובמשנה התירו בית הלל לתת אונין של פשתן סמוך לשבת)! (ומתרץ) התם כיוון דקשי להו זיקא, לא מגלו ליה.

(ומקשה) צמר ליורה לגזור (שמא יחתה בגחלים, ואילו במשנה התירו ב"ה לתת צמר ליורה)? אמר שמואל: ביורה עקורה (מעל האש). (ומקשה) וניחוש שמא מגיס בה? (ומתרץ) בעקורה וטוחה (בטיט סביב כיסויה, ולא יטרח כל כך לחתותה, ויזכר).

והשתא דאמר מר (שהנחת קדירה אסורה משום) גזירה שמא יחתה בגחלים, האי קדרה חייתא (מאכל שאינו מבושל כלל), שרי לאנוחה ערב שבת עם חשיכה בתנורא. מאי טעמא? כיון דלא חזי לאורתא, אסוחי מסח דעתיה מיניה ולא אתי לחתויי גחלים. ובשיל, שפיר דמי (להשהות בתנור, כיוון שאינה צריכה חיתוי). בשיל ולא בשיל, אסיר. ואי שדא ביה גרמא חייא, שפיר דמי (דלאו דעתיה למיכליה לאורתא).

שיטות הראשונים

לא תמלא אשה קדירה עססיות ותורמוסין: רש"י ביאר שאלו צריכים בישול רב. וכ"כ רא"ש ור"ן²⁵. ודעת הרמב"ם להיפך, שעססיות ותורמוסין ומים אינם צריכין בישול הרבה ודעתו עליהם לאכלם לאלתר. ומפני כך אף על פי שלא נתבשלו כל עיקר, כתבשיל שלא בישל כל צרכו שאסור לשהותו בתנור הן. והשו"ע²⁶ נקט כהרמב"ם.

ואם נתנן, למוצאי שבת אסורין בכדי שיעשו: כתב הסמ"ג בשם הירושלמי, דאף בשוגג נמי אסור עד מוצ"ש בכדי

שיעשו. וכן פסק השו"ע^{28 27}.

25. כי עססיות ותורמוסין צריכים בשול רב, ולא יספיק להם להתבשל עד מוצאי שבת אם לא יחתה בהם. וחבית של מים, שמא תתקרב סמוך לחשיכה במוצ"ש, ויחתה בגחלים כדי שיאפה לאלתר משתחשך. רא"ש.

26. או"ח רנד"ח. מקורות - רמב"ם (הל' שבת גיב).

27. או"ח רנד"ח. והב"י דייק כן מהברייתא, מדקתני סתם 'אסורין למוצ"ש בכדי שיעשו', משמע דאפילו בשוגג נמי, כדאסיקנא בפרק כירה (ל"ח א') משרבו משהין במזיד ואומרים שכוחים אנו, גזרו אף על השוכח. ואמנם הגר"א חלק על פסיקת השו"ע גבי מבשל בשבת (ראה שיחא ס"ק א), וכתב שם שהעיקר כדעת רבי מאיר, שבשוגג מותר לכל מיד.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

קדירה חייתא: דעת הגהות אשרי והגהות מרדכי, דהא דשרינן קידרא חייתא, דווקא בתנור שחומו רב, דבלא חיתוי יתבשל עד למחר. אבל כירה, דשליט בה אוירא, אסור, דאיכא למיחש שמא יחתה²⁸.

בשיל ולא בשיל אסיר: דעת רב האי גאון, רשב"א, תוספות, ורא"ש, שאם הגיע למאכל בן דרוסאי נקרא בשיל, ולא חיישינן תו לחיתוי. וכדלקמן (כ' א', ל"ו ב'), חנניא אומר: כל שהוא כמב"ד מותר לשהותו. ודעת רי"ף, רמב"ם ורמב"ן, שרק אם התבשל כל צרכו ומצטמק ורע לו נקרא בשיל. ודאמרן (לקמן כ' ב') לגבי בשר בצל וביצה כדי שיצולו כמאכל בן דרוסאי, שם הם מונחים על האש, ואם מחתה יחרוך. והשו"ע³⁰ סתם כרי"ף ורמב"ם, ובשם יש אומרים כתב כרב האי גאון ורא"ש. והרמ"א כתב שנהגו להקל כסברא אחרונה.

דין מגיס רק בהגסה ראשונה: כתבו רמב"ן ורשב"א שרק בהגסה ראשונה הוא דאיכא משום מבשל לגבי קדירה, מפני שמערב הכל, ואיכא משום קרובי בישולא. אבל בשאר הגסות, לא³⁴.

הגסה בתבשיל מבושל: דעת רשב"א, רא"ש, ור"ן, שכל שהוא מבושל כמאכל בן דרוסאי, ליכא משום מגיס. שכיוון שהגיע למאכל בן דרוסאי ליכא משום מבשל. ולדעת רי"ף ורמב"ם הסוברים שעד שהגיע לבישול כל צרכו נחשב מבשל, גם מגיס חייב עד שיתבשל כל צרכו. ודעת הכלבו, שאף בתבשיל שנתבשל כל צרכו יש דין מגיס, כל זמן שעומד על גבי האש³². והשו"ע³³ פסק כרי"ף ורמב"ם. ואם נתבשל כל צרכו, מותר. והרמ"א כתב שלכתחילה יש ליזהר אף בקדירה בכל עניין³⁴.

הגסה בתבשיל שאינו על האש: דעת הריטב"א שרק בעודו על האש חייב משום מגיס, קודם שיגיע למאכל בן דרוסאי. וכן משמע ברמב"ם³⁵. ודעת רא"ש, רבינו ירוחם, ור"ן, שגם כשאינו על האש איכא משום מגיס³⁶. וכן

28. וכתב המשנ"ב (רנדה, ס"ק לג) דהא דגבי פת (ראה לעיל ד' א'), אם נתנה בתנור בשוגג, ואין לו מה יאכל, מותר לרדות ממנו ג' סעודות, ולא קנסינן אטו מזיד (רנדה), משום שעיקר ג' סעודות הוא בפת, משא"כ תבשיל אינו חיוב כל כך לאכול בשבת. ואין הכי נמי אם אין לו דבר אחר לאכול, מותר בשוגג.

29. וכתב הב"י שכן נראה מדברי המרדכי שכתב בסוף פרק קמא (סי' רסא) "ואין משהין אלא מאכל שהוא כמאכל בן דרוסאי או מבושל לגמרי אבל חי לגמרי לא דהא מבשל בשבת". וכתב הב"י (ריש רג) דדבר פשוט הוא דלאו מבשל ממש קאמר, דהא שרי בהדיא בגמרא קדירה חייתא, אלא היינו לומר דבכירה אסור שמא יחתה, דעד כאן לא שרי בגמרא אלא בתנור דליכא למיחש לחיתוי. ואם כן דעתו כדעת ההגהות לאסור קידרא חייתא בכירה.

30. או"ח רנג,א. ובסי' שיח,ד סתם השו"ע רק כהרי"ף וסיעתו. מקורות - רב האי (הו"ד ברשב"א, ובעל המאור בסוגיין, ור"ן ריש פרק כירה). רשב"א (ד"ה האי קדרא). רמב"ן (בחי' כאן, ובריש פרק כירה ובמלחמות, וכן הובאו דבריו כאן ברשב"א. וראה להלן, ל"ח ב', בסוגית החזרת תבשיל לכירה גרופה וקטומה, שדעת הרמב"ן שכשהתבשל כמאכל בן דרוסאי מותר להחזיר, דלא כהרמב"ם וסיעתו שם).

31. וז"ל הרמב"ן: ונראה דלא מיחייב אלא בהגסה ראשונה, שאינו מתבשל מהרה אלא בהגסה זו, שנמצא אף הוא מבשל, ובהוא ליכא למיחש כדאמרין קדירה חיתא שרי. אבל משהגיס, דבלאו הכי מתבשל, אף המגיס פטור דמאי עביד? הלכך ליכא למיגזר בשבת (הנחת קדירה) משום מגיס, דלאו קרובי בישולא איכא, דבלא"ה מתבשל. עכ"ל. ושאר ראשונים לא חילקו בין הגסה ראשונה לשאר הגסות.

32. וכתב בשעה"צ (שיח, ס"ק שמח): ולא אדע הטעם, דמאי עדיפא הגסה מבישול ממש! עיי"ש.

33. או"ח שיח,יח. וכתב המשנ"ב (ס"ק קיג, עיי"ש) שמשמע מדברי הב"י שבנתבשל כל צרכו, אפילו עומד על גבי האור, מותר להוציא בכף. מקורות - רא"ש (שבת ג,יא). רשב"א (ד"ה ומהא). ר"ן (ד"ה ומדאמר). כלבו (הל' שבת, סי' לא, ד"ה כל מה).

34. וכתב המשנ"ב (ס"ק קיז) בשם האחרונים דלא נהיגין להחמיר בזה, דבאמת העיקר דמבושל כל צרכו, אפילו להגיס מותר, עיי"ש.

35. זה לשונו: "אסור להקניס מגרפה לקדירה והיא על האש להוציא ממנה בשבת..." וכן ביאר הלח"מ. והב"י ביאר שדברי הרמב"ם לאו דווקא, אלא כל שהעבירה מרותחת מעל גבי האור, "היא על האש" קרי לה.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

פסק השו"ע³⁷.

הכנסת כלי לקדירה שעל האש להוציא ממנה המאכל: כתב הרמב"ם "אסור להכניס מגרפה לקדירה והיא על האש להוציא ממנה בשבת, מפני שמגיס בה, וזה מצרכי הבשול הוא, ונמצא כמבשל בשבת." **והראב"ד** השיגו שהפריז על מידותיו, אלא רק הגסה אסורה, אבל הכנסת המגרפה והוצאתה, אינה אסורה. **והשו"ע**³⁸ פסק **כרמב"ם**. **והרמ"א** כתב להיזהר לכתחילה³⁹.

ואי שדא ביה גרמא חייא שפיר דמי: מדברי הפוסקים נראה דלא שרי אלא דווקא במשליך לתוכו אבר חי שאי אפשר שיתבשל בלילה, משום דמסח דעתיה מיניה. **והרמב"ם** כתב שאם נתן בו דבר חי, בשר או ירקות, מהני, מפני שהוא מסיח דעתו⁴⁰. **והשו"ע**⁴¹ כתב חתיכה חיה.

שולחן ערוך

(או"ח, הלכות שבת, סי' שיח)

יח. האלפס והקדירה שהעבירן מרתחין מעל גבי האור, אם לא נתבשל כל צרכו אין מוציאין בכף מהם שנמצא מגיס ואיכא משום מבשל. ואם נתבשל כל צרכו, מתר. אבל צמר ליורה, אף על פי שקלט העין, אסור להגיס בו (פי' לנענע אותו בכף).

הגה: ולכתחלה יש לזהר אף בקדירה בכל ענין. (פסקי מהרי"ו).

(או"ח, הלכות שבת, סימן רנד)

ח. לא ימלא אדם קדירה עססיות (פי' מיני קטניות הגדלות בארץ ישראל ולא בבבל) ותורמוסין ויתן לתוך התנור ערב שבת סמוך לחשכה, מפני שדברים אלו אינם צריכים בשול רב ודעתו עליהם לאכלם לאתרו, ומפני כך אף על פי שלא נתבשלו כל עקר, הרי הם כשאר תבשיל שהתחיל להתבשל ולא נתבשל כל צרכו, שאסור להשהותו; והוא הדין

36. ודילמא מגיס? ביורה עקורה וטוחה. כתב הר"ן: מכאן לאילפס וקדירה שהעבירן מרותחין מעל גבי האור, שכל שלא נתבשל כמאכל בן דרוסאי אין מוציאין בכף מהם, דנמצא מגיס ואיכא משום מבשל. אבל כל שנתבשל כמאכל בן דרוסאי תו ליכא למיחש להכי. והני מילי בקדירה אבל בצמר ליורה לעולם אסור להגיס בו שאע"פ שקלטו העין דרך הצבעין להגיס בהם תמיד כדי שלא יחרכו, והכי מוכח בירושלמי.

37. או"ח רנבב; או"ח שיח, יח (ודוקא לענין שגם בעקורה מהאש יש מגיס אם לא התבשל כל צרכו). מקורות - ר"ן (על הרי"ף, ו' ב', ד"ה ומדאמר). רא"ש (סי' לד). ריטב"א (י"ח ב', ד"ה ודילמא). רבינו ירוחם (נתיב יב, ח"ג).

38. או"ח שיח, יח. וכתב המגיד משנה שדברי הרמב"ם אינם אמורים במבושל כל צרכו. וכשאינו מבושל כל צרכו, סובר הרמב"ם שכיון שיש בהגסה חיוב, אסור אפילו להכניסה. וכן פסק השו"ע. וכתב המשנ"ב (ס"ק קיג) ונתבשל כל צרכו אפילו עומד על גבי האור מותר להוציא בכף, כן משמע בב"י. אבל באליה רבה מסיק דיש לאסור בזה.

39. והמשנ"ב (ס"ק קיז) כתב שהרוצה להחמיר, יחמיר בהגסה ממש; אבל להוציא בכף, אין להחמיר כלל בנתבשלה כל צרכה ואינה על אש. 40. דכיון שעשה מעשה המוכיח שמסיח דעתו ממנה, מידכר ולא אתי לחתווי. דומיא דשרי להשהות ע"ג כירה קטומה, וסגי לה בקטימה כל דהו, משום דכיון דעבד בה היכרא מידכר ליה ולא אתי לחתווי. ב"י. ולשון הרמב"ם ב'משנה תורה': "וכן תבשיל שפשל ולא בשל כל צרכו, או בשל כל צרכו ומצטמק ויפה לו - אם השליך לתוכו אבר חי סמוך לבין השמשות, נעשה הפל כתבשיל חי, ומתיר לשהותו על האש אף על פי שלא גרף ולא כסה, מפני שקבר הסיח דעתו ממנו, ואינו בא לחתות בגחלים." וראה כס"מ.

41. או"ח רנגא. והמשנ"ב (ס"ק ט) כתב דוקא בשר חי שאי אפשר להתבשל לצורך סעודת הלילה. אבל ירק ושאר דברים שהם קלי הבישול, לא מהני מה שהוא חי. עוד כתב המשנ"ב (ס"ק י) שדוקא אם נותנו סמוך לשקיעה ממש, אבל אם נתנו מבעוד יום אסור, דכבר נתבשל קצת קודם שבת. וצריך לסלק כשהגיע זמן שבת, אא"כ נתבשל כל צרכו קודם זה. מקורות - רמב"ם (פיה"מ, ריש פרק ג; הל' שבת גח).

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות הש"ס:
בהסכמת הרבנים הגאונים: הרב שריה דבליצקי זצ"ל,
ויבדלחט"א הרב אשר וייס
והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
הארות והערות יתקבלו בברכה.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

לכירה וקפח. הגה: כשאין גרופים וקטומים ואפשר לחתות (בית יוסף ומ"מ פ"ב), ואם עשה כן, אפלו בשוגג, אסורים למוצאי שבת עד כדי שיעשו.

ט. כיוצא בו לא ימלא חבית של מים ויתן לתוף התנור ערב שבת עם חשכה; ואם עשה כן, אסורים למוצאי שבת בכדי שיעשו.

(או"ח, הלכות שבת, סימן רנב)

א. מתיר להתחיל במלאכה בערב שבת סמוך לחשכה, אף על פי שאינו יכול לגמרה מבעוד יום והיא נגמרת מאליה בשבת, כגון: לשורות דיו וסממנין במים והם נשרים כל השבת, ולתת אונין (פי' אגדות) של פשתן לתנור כדי שיתלבנו, ולתת צמר לתוף היורה שאינה על האש והיא טוחה בטיט, שאם היא על האש אסור שמא יחטה (פי' יגלה ויער הגחלים במחתה), ואפלו אינה על האש אם אינה טוחה בטיט, אסור, שמא יגיס בה בכף. והמגיס בקדרה, אפלו אינה על האש, חייב משום מבשל...

(או"ח, הלכות שבת, סימן רנג)

א. כירה... אם הסקה בגפת שהוא פסלת של זיתים או בעצים, אסור לתן עליה תבשיל מבעוד יום להשהותו עליה, אלא אם כן נתבשל כל צרכו והוא מצטמק (פי' הולך וחסר) ורע לו, דליכא למיחש שמא יחטה, או שהיה חי שלא נתבשל כלל דכיון שהוא חי מסיח דעתו ממנה עד למחר, ובכל הלילה יכול להתבשל בלא חתוי... ואם נתן בה חתיכה חיה, מתיר כאלו היתה כלה חיה דעל ידי כך מסיח דעתו ממנה... ויש אומרים שכל שנתבשל כמאכל בן דרוסאי, או שנתבשל כל צרכו ומצטמק ויפה לו, מתיר להשהותו על גבי כירה...
הגה: ונהגו להקל בסברא האחרונה.

השהיית בשר צלי של גדי ועז

הקדמה: מפרש בעל הלכות גדולות דלעיל מיירי בקדירה, ומכאן ואילך איירי בצלי⁴².

(י"ח ב') לישנא קמא (לחומרא):

והשתא דאמר מר כל מידי דקשי ליה זיקא לא מגלו ליה (לחתות בגחלים), האי בשרא דגדיא (גדי רך) ושריק (פי' התנור בטיט סביב הכיסוי, ואינו מוכן לחתות) שפיר דמי (להשהות). דברחא (בשר עז), ולא שריק, אסור. דגדיא ולא שריק, דברחא ושריק (דהוי חד לטיבותא וחד לריעותא) - (1) רב אשי שרי (להשהות). (2) ורב ירמיה מדיפתי אסיר. איכא דאמרי (לקולא):

דגדיא בין שריק, בין לא שריק (חדא לטיבותא), שפיר דמי. דברחא נמי ושריק (חדא לטיבותא) שפיר דמי. כי פליגי דברחא ולא שריק (דהוי תרתי לגרעותא) - (4) דרב אשי שרי. (2) ורב ירמיה מדיפתי אסיר. (ומקשה אלישנא בתרא) ולרב אשי דשרי (בכל גווי), והתנן (י"ט ב'): אין צולין בשר בצל וביצה, אלא כדי שיצולו מבעוד יום! (ומתריץ) התם בבשרא אגומרי⁴³ (ראה להלן).

42. וכן משמע מדמיייתי עלה אין צולין בשר בצל וביצה, ולקמן בפרקין נמי מייתי לה אמשלשלים את הפסח. ולהכי ברחא ולא שריק (לפי ר' ירמיה בלישנא בתרא) אסור, אפילו בחייה, אף דבקדירה חייאת מותר ליתן לכתחילה סמוך לחשיכה. כיון דמיירי בצלי ראוי לאוכלה בלילה, ואתי לחתוי. תוספות (ד"ה האי בשרא דגדיא ושריק). וכ"כ רא"ש ור"ן.

43. וכתבו המפרשים דרבי ירמיה נמי מודה לתירוץ זה לפי המסקנה. ביה"ל (רנדא, ד"ה אע"פ).

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות הש"ס:
בהסכמת הרבנים הגאונים: הרב שריה דנליצקי זצ"ל,
ויבדלחט"א הרב אשר וייס
והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
הארות והערות יתקבלו בברכה.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

אמר רבינא: האי קרא חייא (דלעת חיה) שפיר דמי (להשהותה בתנור), כיון דקשי ליה זיקא, כבשרא דגדיא דמי.

שיטות הראשונים

ברחא ולא שריק: רב האי גאון, ר"ח, רשב"א, רז"ה, וסמ"ג, פסקו כלישנא בתרא וכרב אשי, שמותר תמיד להשהות צלי בתנור בערב שבת, אפילו ברחא ולא שריק. ורק בבשרא אגומרי, אסור. ובה"ג, רי"ף, רמב"ם, תוספות, ורא"ש, פסקו כלישנא בתרא וכרב ירמיה מדפתי⁴⁴ (שצריך חדא לטיבואתא כדי להתיר). הילכך, שריק - אפילו ברחא שרי. לא שריק - ברחא אסיר (אפילו חי, שהוא תרתי לגרעותא), גדיא שרי. וכן פסק השו"ע⁴⁵.

טעם החילוק בין בשר גדי לעז, ודין בשרא אגומרי:⁴⁶ לדעת הרמב"ם, עיקר הטעם דשרי בגדי בין שריק ובין לא שריק, משום שאינו צריך רק לחמימות מעט, לכך לא חיישינן שמא יחתה, שאם יחתה יתחרף⁴⁷. ולפי זה, אפילו הוא חוץ לתנור סמוך לגחלים ליכא למיחש שמא יחתה. ובשרא אגומרי, היינו שמונח על הגחלים ממש, ואף בגדי אסור⁴⁸. ובבשר שור ועז, מותר כשהתנור טוח בטיט, והוא בתוך התנור מטעם דודאי לא יפתח התנור לחתוי, דאם יפתח התנור תיכנס הרוח ויתקשה הבשר ויפסד⁴⁹. ולדעת הרא"ש והטור, עיקר טעמא דשרי בגדי משום דקשיא ליה זיקא ולא מגלי כיסוי של התנור, ובזה שרי אף כשפי התנור מכוסה ואינו טוח בטיט; אבל בברחא לא שרי אלא דוקא כשהוא טוח בטיט סביב הכיסוי⁵⁰. ובשרא אגומרי, היינו שהתנור אינו מכוסה כלל אלא הוא פתוח לגמרי, ולהכי אסור אפילו בגדי⁵¹. והשו"ע⁵² פסק כרמב"ם. והרמ"א כתב בשם ויש מחמירין

44. כתבו תוספות: ונראה דאין הלכה כרב אשי בהאי לישנא (קמא) דשרי ברחא ולא שריק, דסוגיא דלעיל דקאמר כיון דקשי ליה זיקא לא מגלה לה, לא אתיה כוותיה. וכן סוגיא דלקמן גבי בני חבורה דזריזין הם, דמשני האי מנתה, פירוש, וקשי ליה זיקא, והאי לא מנתה, ולרב אשי אפילו היכא דלא קשי ליה זיקא, שרי. ורי"ף ורא"ש ביארו, דחזינן סוגיא דשמעתא כוותיה דאמרין אמר רבינא האי קרא חייא כיון דקשי ליה זיקא כבשרא דגדיא דמי ושרי מכלל דאי כברחא אסיר ושמע מינה דברחא אסיר.

45. או"ח רנדא, מקורות - רי"ף ורז"ה (ו ב ברי"ף). תוספות (י"ח ב', ד"ה התם). רא"ש (סי' לה). רשב"א (ד"ה אמר רבינא).

46. הקטע דלהלן, לפי סיעת הראשונים הפוסקים כלי"ב וכרב ירמיה מדפתי, דברחא ולא שריק, אסור.

47. כלומר הבשר עדין, ועשוי ליהרס על ידי מגע הגחלים. ולפי דבריו, מאי דאמרין דכל מידי דקשי ליה זיקא וכו', לא קאי אלא אברחא ושריק דוקא, משום דכיון דשריק נפיש הבליה, וכי פתח ליה נשיב ביה זיקא ומצטנן התנור ותו לא בשיל שפיר. אבל בגדיא, בלאו האי טעמא שרי, משום שאם יחתה בגחלים יתחרף הבשר, ומהאי טעמא שרי אפילו לא שריק. ב"י.

48. דכיון שהוא מונח על הגחלים ממש בודאי אינו חושש על מה שיתחרף, כי חפץ הוא שיצלה מהרה באיזה אופן שיהיה. אמנם, בשמונח על הגחלים ממש ונצלה מבע"י, אפילו רק בשיעור כמאכל בן דרוסאי, שרי גם לדעת הרי"ף וסיעתו (בסוגיא קודמת) דסבירא להו דגבי תבשיל לא מהני כמאכל בן דרוסאי (כדי להיחשב מבושל); אבל בצלי המונח על הגחלים ודאי שרי כשהוא כמאכל בן דרוסאי, דבכה"ג ודאי לא יחתה אחר מאכל בן דרוסאי, שחושש לפסידא דצלי שלא יתחרף כיון שכבר נצלה כמאכל בן דרוסאי. ע"פ ביה"ל (רנדא, ד"ה אע"פ).

49. ולכן אם הצלי מונח בקדרה כגון צלי קדר דאז אינו מתקשה, אם הוא חי לגמרי שרי (כמו שלמדנו לעיל לגבי קדירה חייתא). אבל אם נתבשל קצת, אזי לפי דעה זו יש חומרא שהוא אסור, אפילו הוא צלי קדר, כיון דאינו מתקשה יש לחוש פן יפתח התנור ויחתה. ע"פ ביה"ל (רנדא, ד"ה אע"פ).

50. בכי האי גוונא הוא דליכא למיחש לחיתוי, דלא טרח כולי האי לסתור הטיחה שסביב פי התנור. ומהאי טעמא שרי אפילו הוא בקדרה (ובזה יש קולא לשיטה זו יותר משיטת הרמב"ם).

51. וזהו חומרא לדעה זו, שאין היתר בגדי כי אם כשצולו בתנור שפיו מכוסה. אבל צלי שאצל האש הכל אסור, אפילו גדי. מיהו כשהצלי עשוי כבר כמאכל בן דרוסאי (מונח אצל האש) אז שרי גם לדעה המחמירה בתבשיל (בסוגיא הקודמת, המצריכה שיהיה מבושל כל צרכו), ואפילו אינה מונחת על הגחלים אלא סמוך לגחלים, דבצלי שהוא כמאכל בן דרוסאי ליכא למיחש שמא יחתה. ע"פ ביה"ל (רנדא, ד"ה אע"פ).

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

כרא"ש וטור.

שולחן ערוך

(או"ח, הלכות שבת, סימן רנד)

א. אף על פי שבשר חי מתר להשהותו (על גבי כירה שאינה גו"ק), הני מלי בקדירה (דמסיח דעתו ממנו עד מחר), אבל בצלי שאצל האש (אפילו בתנור מכוסה) אסור להניחו סמוך לחשכה (אם אינו מבושל כל צרכו), שממהר להתבשל ואתי לחתוי. והני מלי בבשר שור או עז, אבל בשר גדי ועוף שהם מנתחים לאיברים, מתר דלא חיישינן לחתוי, שאם יחתה בגחלים יתחרה (פי' יצא מגדר הצלי ונכנס בגדר הנשרף) הבשר, שאינו צריך אלא חמימות האש בלבד. ואם הוא בתנור, וטח פיו בטיט, בין גדי ועוף שלמים בין בשר שור או עז, מתר דלא חיישינן לחתוי, שאם בא לפתח התנור ולחתות, תכנס הרוח, ויצטנן התנור, ויתקשה הבשר ויפסיד.

הגה: ואין חלוק בזה בין אם הוא חי לגמרי או שנתבשל קצת (בית יוסף) וכל זמן שחלל הגוף שלם, אף על פי שאין עליו ראשו וכרעיו, מקרי שלם (הגהות מרדכי).

ויש מחמירין וסוברין דבתנור טוח בטיט, הכל שרי; ועל גבי האש שהוא מגלה, הכל אסור; ובתנור שפיו מכסה אלא שאינו טוח בטיט, אז יש לחלק בין גדי ועוף לשאר בשר, כדרך שנתבאר, והכי נהוג בסברא זו. (טור והג"א ובית יוסף בשם רש"י וסמ"ג וסמ"ק וספר התרומה).

52. או"ח רנדא, וזה ביאור דברי הרמ"א: ויש מחמירין (לעניין צלי, להלן) וסוברין דבתנור טוח בטיט, הכל שרי (ר"ל אפילו בקדירה ונתבשל קצת, דלא חיישינן שיפתחנו ויחתה כיון שהוא סתום בטיט ואינו מוכן לחתות. וחולק בזה אדעת המחבר שמחמיר בזה. משנ"ב); ועל גבי האש (אין ר"ל על גבי הגחלים ממש דבזה אפילו להמחבר הכל אסור, אלא ר"ל אצל האש ובא לאפוקי בזה מדעת המחבר דלא חילק בבשר גדי שמותר בין אם צולוה בתנור שפיו מכוסה ובין אם צולוה בגלוי אצל האש. משנ"ב) שהוא מגולה, הכל אסור, וכו'. מקורות - רמב"ם (הל' שבת ג,יג).